

УДК 343.98

А.М. ЛИСЕНКО, канд. юрид. наук, доц.,
Харківський національний університет внутрішніх справ

В.В. ВІНЦУК, канд. юрид. наук, Харківський
національний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ВИЯВЛЕННЯ ОСІБ, ПРИЧЕТНИХ ДО ПІДГОТОВКИ АБО ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ТЕРОРИСТИЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ

Ключові слова: терорист, терористичні групи, терористичні організації, злочини, пов'язані з терористичною діяльністю

Актуальність проблеми дослідження та розробки науково-обґрунтованих алгоритмів щодо виявлення терористів обумовлена високим ступенем суспільної небезпеки злочинів, які вчиняються ними, у зв'язку з чим заходи протидії з боку правоохоронних органів повинні бути максимально ефективними.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що деякі організаційно-тактичні питання виявлення злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, досліджувалися Р.В. Мукоїдой [1], але ним розглядалися лише питання, що відносяться до компетенції підрозділів МВС України. Тому метою цієї статті є розробка тактичних прийомів виявлення осіб, що готуються до вчинення чи вчиняють злочини, пов'язані з терористичною діяльністю. Її наукова новизна полягає у визначенні ефективних алгоритмів дій оперативних працівників щодо протидії злочинам, пов'язаним з терористичною діяльністю.

Одним із основних напрямків діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю є виявлення осіб, що готуються до вчинення злочину або вчиняють його. Про це, зокрема, йдеться в

Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», де сказано, що основним завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук та фіксація фактичних даних про протиправну діяльність окремих осіб та груп [2].

Необхідно зазначити, що у науковців склалися різноманітні погляди на зміст даного поняття, і це зумовлено тим, що вони розглядають його з різних позицій. Так, В.В. Лисенко вважає, що виявити злочин означає встановити, зафіксувати, визначити факт та обставини вчинення суспільно небезпечного діяння [3, с.84]. На думку деяких вчених, виявлення злочинів – це процес, у результаті якого приховані (латентні) злочинні діяння стають відомими правоохоронним органам, і з цього моменту виникає законний обов'язок розглянути матеріали про наявність ознак злочину та достатні підстави для порушення кримінальної справи [4, с.47]. В.А. Некрасов зазначає, що процес виявлення злочинів і осіб, які їх готують або вчинили, заснований на пізнанні події злочину шляхом вичленення з навколишнього середовища змін, які виникли у зв'язку з його підготовкою або вчиненням [5, с.78]. Усі ці точки зору мають під собою певну підставу.

Процес виявлення злочинів ґрунтується на своєчасному знаходженні та встановленні ознак злочину, якими є зміни у навколишньому середовищі, що виникли у зв'язку з його підготовкою або вчиненням. Ці зміни можуть бути виявлені по залишених слідах, таких як: речі, предмети, а також люди, у чий свідомості зберігаються відомості про подію злочину. Таким чином, для виявлення ознак злочину необхідно, перш за все, встановлювати об'єкти, на яких відобразилися його сліди.

Своєчасне виявлення ознак підготовки або вчинення злочинів є важливою умовою їх повного викриття та притягнення винних осіб до відповідальності. Під ознаками розуміються визначені прикмети, дані, особливості, за сукупністю яких можна довідатися, визначити або описати предмет чи явище. При цьому

слід мати на увазі, що окремо взята ознака, що вказує на можливість вчинення правопорушення, ще не є доказом його планування або вчинення. Виявлені ознаки потрібно оцінювати в сукупності з іншими фактами й обставинами. Тому, встановивши ті чи інші відхилення, порушення, треба з'ясувати причину їх виникнення: або вони стали наслідком збігу обставин та непрофесіоналізму, або тут проглядаються навмисні дії з підготовки і вчинення злочину [6, с.207].

Таким чином, для успішного виявлення злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, оперативні працівники повинні знати основні ознаки їх підготовки до вчинення. До таких ознак, які можуть бути виявлені безпосередньо оперативними працівниками, насамперед належать: наявність у особи зброї, вибухівки, бойових припасів, сильнодіючих отруйних, радіоактивних речовин чи висловлювання наміру придбати чи викрасти їх; вивчення особою правил використання даних засобів; висловлювання наміру вчинити злочин терористичної спрямованості; заклики до насильницьких дій щодо боротьби за свої погляди, пропаганда екстремістських переконань, нагнітання політичної, релігійної чи етнічної ворожнечі; об'єднання осіб, раніше засуджених за вчинення злочинів терористичної спрямованості; наявність зв'язків з терористичними групами та організаціями, у тому числі міжнародними; збір коштів для підтримання діяльності терористичних груп та організацій тощо.

Варто зауважити, що виявлення може відбуватися в процесі оперативного пошуку, а також оперативної розробки. У першому випадку мова буде йти про пошук відповіді на запитання «є злочин чи ні», що в більшою мірою має відношення до події злочину, а в другому – виявлення може відбуватися в процесі оперативної розробки (як комплекс оперативно-розшукових заходів, проведених у відношенні особи або групи осіб, обґрунтовано підозрюваних у підготовці або вчиненні злочину та ін.) [7, с.112].

Найчастіше виявлення злочинів чи осіб причетних до них починається з отримання первинної інформації, що містить відомості про ознаки злочину. Аналізуючи дану інформацію, працівники оперативних підрозділів таким чином здійснюють пізнання процесів, що відбуваються в кримінальному середовищі, встановлюють тенденції їх змін. Для уточнення і перевірки відомостей, які проводяться головним чином, шляхом зіставлення та порівняння з іншими відомостями, необхідне одержання додаткової інформації. Це дозволяє знайти відсутні відомості, невідповідності між аналізованими даними і зробити висновок про наявність або відсутність ознак підготовки або вчинення злочину.

Отримана оперативна інформація про терористичну діяльність підлягає попередній перевірці з метою встановлення її достовірності чи інших даних, що вказують на наявність ознак злочину. При цьому характер реагування оперативних підрозділів на отриману інформацію про злочинну діяльність залежить від її повноти, вірогідності, конкретності, можливості перевірки та способу вчинення злочинних дій. Слід зазначити, що під час попередньої перевірки забороняється здійснювати оперативно-розшукові заходи, передбачені Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» – такі як: візуальне спостереження; оперативна закупівля; контрольоване постачання; негласне проникнення до житла чи до іншого володіння особи; негласне проникнення до приміщення, у транспортні засоби, на земельні ділянки; зняття інформації з каналів зв'язку; контроль за поштово-телеграфною кореспонденцією; проникнення в злочинну групу або злочинну організацію [2].

Після попередньої перевірки отриманої інформації, при підтвердженні її, приймається одне з наступних рішень: завести оперативно-розшукову справу або провести перевірку згідно з вимогами КПК України [8]. Заведення оперативно-розшукової справи значно збільшує можливості оперативних підрозділів що-

до виявлення злочинів, оскільки дозволяє проводити оперативно-розшукові заходи у повному обсязі, з використанням оперативно-технічних засобів.

Обсяг та спрямованість подальших оперативно-розшукових заходів, здійснюваних у рамках оперативно-розшукової справи, і тактика їх проведення щодо виявлення досліджуваних злочинів та осіб причетних до них від змісту отриманої оперативної інформації та результатів її перевірки на початковому етапі. При цьому оперативно-розшукові заходи повинні, у першу чергу, вирішувати завдання з виявлення та припинення злочинних дій, затримання і викриття винних осіб, пошуку джерел доказів їх винності.

Слід зазначити, що боротьба зі злочинами у розглядуваній сфері здійснюється у двох основних напрямках: а) виявлення осіб, що готують вчинення злочину; б) виявлення осіб винних у вчиненні злочину, тобто вже після факту вчинення злочину.

Одержання інформації у відношенні конкретної особи, що готує вчинення злочину терористичної спрямованості є пріоритетним напрямком у діяльності правоохоронних органів, що обумовлено можливістю в даному випадку запобігти вчиненню злочину та настанню тяжких наслідків у вигляді загибелі людей, знищення майна, забруднення навколишнього середовища тощо. Але, як свідчить практична діяльність, реалізувати цей напрямок діяльності дуже складно.

Під час перевірки такої інформації вивчаються: спосіб життя особи, рід її діяльність, родинні та дружні зв'язки, переконання та погляди особи, що призвели до виникнення злочинного умислу, наявність автотранспорту, існування міжнародних зв'язків, джерела фінансування, придбання зброї, боєприпасів, вибухових речовин та іншого спеціального обладнання, що може бути використано при вчиненні злочину, наявність навиків використання зброї, вибухівки тощо та звідки набув таких навиків розроблюваний, інші обстави-

ни, які мають значення для встановлення об'єктивної істини.

Особи, що вчиняють злочини даного виду, ретельно приховують свої злочинні наміри і дії. Тому важливі будь-які, навіть випадкові, уривчасті, непідтверджені дані з різних джерел, що у своїй сукупності можуть досить переконливо вказувати на можливу причетність особи до вчинення злочину. Отримана інформація концентрується в різноманітних інформаційних системах правоохоронних органів з метою постійного відстеження діяльності терористів.

На нашу думку, при боротьбі з досліджуваними злочинами необхідно вибирати такі напрямки проведення оперативно-розшукових заходів, які могли би принести максимальний ефект у виявленні та припиненні злочинів, при мінімальних витратах часу, сил і засобів у процесі їх проведення. При цьому необхідно враховувати, що механізм вчинення злочинів, пов'язаних із терористичною діяльністю, обумовлює те, що дані злочини як правило вчиняються з використанням зброї, бойових припасів, вибухових та сильнодіючих речовин та інших засобів обмежених у вільному обігу. Тому слід спрямувати основні зусилля оперативних підрозділів на виявлення осіб, які виказують намір придбати зазначені засоби, виявлення місць їх незаконного зберігання, перекриття каналів їх надходження до незаконного обігу, що дозволить своєчасно попередити злочин.

Крім того, необхідно враховувати, що слабкими ланками терористичної діяльності є також те, що дані злочини вчиняються переважно групою осіб, які, як правило, мають зв'язки з організованою злочинністю, що збільшує коло осіб обізнаних про терористичну діяльність та дозволяє оперативним працівникам придбавати необхідні джерела оперативної інформації.

З огляду на високий рівень суспільної небезпеки досліджуваних злочинів, потрібне підвищення ефективності їх виявлення опера-

тивними підрозділами, для чого слід розв'язати проблему застосування найбільш оптимального комплексу оперативно-розшукових заходів, використовуваних при цьому, тобто створити алгоритми тактичних дій оперативних працівників. Враховуючи відкритість публікації, розглянемо лише ті з них, які не мають грифа таємності та які можна застосовувати при виявленні будь-якого злочину, пов'язаного з терористичною діяльністю, тобто загальні заходи. Оперативний працівник повинен:

1. Вивчити та всебічно проаналізувати наявну оперативну інформацію про факти підготовки або вчинення даних злочинів, осіб до них причетних та характерні способи їх вчинення.

2. Організувати збір оперативної та іншої інформації про осіб причетних або обізнаних про терористичну діяльність.

3. Забезпечити оперативне перекриття місць мешкання та знаходження злочинців з метою запобігання реалізації злочинного умислу.

4. Створити умови для викриття терористичної діяльності осіб та проведення оперативно-розшукових заходів.

5. Прийняти заходи щодо розкладання та компрометації членів терористичної групи або організації.

6. Створення умов для використання у відношенні розроблюваного оперативно-розшукових заходів по його викриттю чи запобігання вчиненню ним злочину з метою зашифровки використаних в ході роботи оперативних сил і засобів.

7. У разі потреби провести затримання терористів та вилучення в них предметів, які можна буде у подальшому використовувати у якості доказів у кримінальному провадженні.

8. Встановити конкретні причини, під впливом яких особа встала на путь терористичної діяльності з метою подальшого профілактичного впливу.

На підставі викладеного можна зробити висновок, що найбільш ефективним напрямком антитерористичної діяльності є виявлення

осіб на стадії готування до злочину з метою запобігання його вчиненню до моменту реалізації злочинних задумів і головне настання суспільно небезпечних наслідків. Здійснення превентивної діяльності, яка забезпечує володіння ініціативою з боку правоохоронних органів та випереджає діяльність терористів, забезпечується наявністю значної кількості джерел оперативної інформації серед членів організованої злочинності, кримінальних елементів, пов'язаних із незаконним обігом зброї, бойових припасів, вибухових, сильнодіючих отруйних та радіоактивних речовин тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мукоїда Р. В. Організаційно-тактичні засади протидії злочинам, пов'язаним з терористичною діяльністю: дис. ... кандидата юрид. наук : 21.07.04 / Мукоїда Руслан Вікторович. – Одеса, 2008. – 229 с.

2. Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» : від 18.02.1992 р., № 2135–XII // ВВР України. – 1992. – № 22. – Ст. 180.

3. Лисенко В. В. Виявлення податковою міліцією ухилень від сплати податків : навч.-практ. посіб. / В. В. Лисенко. – К. : Знання України, 2002. – 168 с.

4. Танасевич В. Г. Проблемы выявления хищений социалистического имущества / В. Г. Танасевич, И. Л. Шрага, Я. В. Орлов // Вопросы борьбы с преступностью. – 1975. – № 23. – С. 47–63.

5. Некрасов В. А. Пошукова робота оперативних підрозділів податкової міліції : лекція з курсу ОРД / Некрасов В. А. – Ірпінь : Держ. ун-т податкової служби, 2006. – 37 с.

6. Ларичев В. Д. Проблемы борьбы с экономической преступностью в сфере внешнеэкономической деятельности : монография / В. Д. Ларичев, Е. В. Милякина, Е. А. Орлова. – М. : ВНИИ МВД России, 2002. – 307 с.

7. Молчанова Т. В. Противодействие отмыванию денег : украинско-российский опыт : монография / Т. В. Молчанова, В. А. Некрасов.

сов, С. И. Корсун, Г. А. Усатый. – К. : КНТ, 2007. – 278 с.

8. Кримінально-процесуальний кодекс України. – Х. : Одісей, 2012. – 360 с.

Лисенко А. М. Особливості виявлення осіб, причетних до підготовки або вчинення злочинів, пов'язаних з терористичною діяльністю / А. М. Лисенко, В. В. Вінцук // Форум права. – 2015. – № 2. – С. 101–105 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2015_2_18.pdf

Стосовно проблем тактичного забезпечення протидії тероризму розглянуто особливості застосування оперативно-розшукових заходів під час виявлення осіб, що займаються терористичною діяльністю, науково обґрунтовано та розроблено пропозиції щодо їх оптимізації.

***

Лысенко А.Н., Винцук В.В. Особенности выявления лиц, причастных к подготовке или совершению преступлений, связанных с террористической деятельностью

В отношении проблем тактического обеспечения противодействия терроризму рассмотрены особенности применения оперативно-розыскных мероприятий при выявлении лиц, которые занимаются террористической деятельностью, научно обоснованы и разработаны предложения по их оптимизации.

***

Lysenko A.N., Vintsuk V.V. Features of Identifying Persons Involved in the Preparation or Commission of Offenses Linked to Terrorist Activities

The article is devoted to the problems of providing tactical counter-terrorism. The paper discusses the features of the application of search operations in the identification of individuals who are engaged in terrorist activities, based on science and proposals for their optimization.

Форум права Форум